

CEMAL PAŞA’NIN RESMÎ HAL TERCÜMESİ VE MİLLÎ SAVUNMA BAKANLIĞI ARŞİVİ’NDEKİ BAZI BELGELER

Cemal Pasha’s Official Biography and Some Documents in The Archives of The Ministry of Defense

Dr. Alaattin UCA*

ÖZ

Cemal Paşa yakın tarihin önemli şahsiyetlerinden biridir. Hakkında pek çok araştırma yapılmış ve çeşitli kitap ve makaleler yazılmıştır. Ancak Milli Savunma Bakanlığı Arşivinde bulunan şahsi dosyasındaki belgeler incelenmemiştir.

İşte bu çalışmada bu belgeler incelenmiştir. Cemal Paşa İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ünlü simalarından biridir. Belgeler bu açıdan da önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Cemal Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti, Milli Savunma Bakanlığı Arşivi

ABSTRACT

Cemal Pasha is one of the important person in recent history. Many research has been done and are written in various books and articles about him. However, the Ministry of National Defense in the Archives documents in the personal file have not been reviewed.

In this study, these documents were examined. Cemal Pasha is one of the famous faces of the Union and Progress Association. This documents are also important in this regard.

Key Words: Cemal Pasha, The Union and Progress Association, The Archives of the Ministry of National Defense

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ünlü simalarından Cemal Paşa’nın, “General Şefik Erensü Kışlası, Lodumlu – Ankara” adresinde bulunan Milli Savunma Bakanlığı Arşivi’ndeki şahsi dosyasında bazı belgeler yer almaktadır. Bu belgelerin tasnifi yapılmamış olduğundan veya kişiye ait şahsi bir dosya içerisinde olmalarından dolayı üzerlerinde arşiv kayıt bilgisi yani belgenin arşivdeki kayıt numarası bulunmamakta ancak belgeler “Aslının Fotokopisidir” ibaresiyle Arşiv müdürlüğünün resmi mühür ve onayını taşımaktadır. Dolayısıyla belgelerle ilgili atıfta bulunulurken arşiv kayıt numarası verilemediğinden belgelerin fotokopileri ekte sunulmuştur.

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Uzmanı.

Söz konusu belgelerden anlaşıldığına göre, Cemal Paşa'nın oğlu Behçet Cemal Bey, 1943 yılında Genel Kurmay Başkanlığı'na bir dilekçe vererek pederinin resmi hal tercümesini talep etti. Dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ise bu hususta Genelkurmay'da yeterli malumat olmadığını dile getirerek Milli Müdafaa Vekâleti (Milli Savunma Bakanlığı) ne yazdığı 22.11.1943 tarih ve 73252 sayılı yazıda ilgili hususun Milli Müdafaa Vekâleti'nce tespitini ve elde edilecek bilgilerin doğrudan adı geçen kişinin adresine gönderilmesini istedi.¹

Bu doğrultuda Cemal Paşa'nın Milli Savunma Bakanlığı arşivinde bulunan dosyasındaki belgeler incelendi ve aşağıdaki resmi hal tercümesi hazırlandı:

Orgeneral

Ahmet Cemal Necip

Çengelköy

(309-2)

Haziran 306 (1890)²Mektebe duhulü

16 Kanûnusani 311 (28 Ocak 1896)

19 Şubat 313 (3 Mart 1898)

19 Temmuz 321 (1 Ağustos 1905)

28 Temmuz 324 (10 Ağustos 1908)

6 Mayıs 325 (19 Mayıs 1909) Üsküdar Mutasarrıfı

12 Kanûnusani 325 (25 Ocak 1910)

Mürettebe Komutanı

21 Eylül 328 (4 Ekim 1912)

6 Teşrinievvel 328 (19 Ekim 1912)

26 Kanûnuevvel 328 (8 Ocak 1913)

14 Kanûnusani 328 (27 Ocak 1913)

15 Temmuz 329 (28 Temmuz 1913)

26 Ağustos 329 (8 Eylül 1913)

Kurmay Yüzbaşı 2. Orduya Memur.

Kolağası 3.Orduya Memur.

Binbaşı

Yarbay

Adana Valisi iken Adana Kuvvei

Bağdat vilayetinden inkısal etmesi
üzerine Konya Redif Fırkası Komutan
Vekâletine

Albay

Balkan Harbinde Menzil Müfettişi ve
Ordu İda. Reisi.

İstanbul Muhafızı

6.Kolordu Komutanı

Bulgar delegeleriyle sulh müzakeresine
memur heyeti askeri müşavir.

¹ Ek.1.Genel Kurmay Başkanlığı'nın 22.11.1943 Tarih ve 73252 Sayılı Yazısı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

² Gâzi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü's-sinîn*, (Hazırlayanlar: Yücel Dağlı – Hamit Pehlivanlı), Ankara 1993. (Rumi tarihlerin Miladi tarihe çevrilmesinde bu eserden yararlanılmıştır.)

- 17 Teşrinievvel 329 (30 Ekim 1913) Birinci Kolordu Komutan Vekili
 4 Kanûnuevvel 329 (17 Aralık 1913) Nafia Nazırı Vekili
 21 Kanûnuevvel 329 (3 Ocak 1914) Mirliya (Üç sene harp kıdem zammı ile).
 13 Şubat 329 (26 Şubat 1914) Nafia Nazırı
 18 Haziran 330 (1 Temmuz 1914) Bahriye Nazırı iken Bahri manevralarda bulunmak ve vuku bulan davet üzerine Fransa'ya
 21 Temmuz 330 (3 Ağustos 1914) Seferberlikte 2.Ordu Komutanlığına ve sonra 3.Ordu Komutanlığına.
 1 Kanûnuevvel 331 (14 Aralık 1915) Korgeneral
 26 Kanûnusani 332 (8 Şubat 1917) İbkaen Bahriye Nazırı
 3 Teşrinievvel 333 (3 Ekim 1917) Suriye ve Garbi Arabistan Ordu Grubu Komutanı
 22 Teşrinievvel 333 (22 Ekim 1917) Orgeneral
 19 Mayıs 334 (19 Mayıs 1918) Suriye ve Garbi Arabistan Umum Komutanlığı vezaifinden affı
 1-2 Teşrinisani 334 (1-2 Kasım 1918) Gecesi evinden gaybubet etmiş ve Odesa'ya gitmiştir.
 1 Kanûnusani 335 (1 Ocak 1919) İzinsiz olarak memleket haricine gittiğinden ...geçtiğinden tekriri muhakeme edilmek üzere gıyaben tarda ve bir sene kalebent ve hukuku medeniden ıskatına ve emvalinin haciz ve usulü dairesinde idaresine mahkûm edilmiştir.
 22 Temmuz 338 (22 Temmuz 1922) Hıdematı vataniye uğruna şehit olan müşarünileyhin ailesine şehadet tarihi olan 22 Temmuz 338 den itibaren maaş tahsis edilmiştir.
 25 Kanûnuevvel 1340 (25 Aralık 1924)Hakkında verilen hüküm ceraimi siyasiyeden mütevellit olduğu cihetle 28 Mart 338 tarih ve 317 sayılı kanun mucibince keenlemyekün addedilmiştir.³

Yine Cemal Paşa'nın Milli Savunma Bakanlığı Arşivinde bulunan şahsi dosyasındaki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla Erzurum Müstahkem Mevkii Komutanlığı ile Milli Müdafaa Vekâleti arasında Cemal Paşa ile birlikte şehit edilen yaverleri ile ilgili birtakım yazışmalar yapıldı.

³ **Ek.2.a, Ek.2.b.** Cemal Paşa'nın Milli Müdafaa Vekâletince Hazırlanan Resmi Hal Tercümesine Esas Olan Belgeler. **Ek.2.c.** Cemal Paşa'nın Milli Müdafaa Vekâletince Hazırlanan Resmi Hal Tercümesi. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

Bilindiği gibi Tiflis'te Ermeni komitecileri tarafından şehit edilen Cemal Paşa'nın naaşı Erzurum'a getirilerek Kars Kapı Şehitliğine defn edilmiştir. Ancak Cemal Paşa'nın yanında yaverleri de bulunmaktadır. Onlar da Cemal Paşa ile aynı şehitliğe defn edilmişlerdir. 1922 yılında gerçekleşen bu defin işleminden yaklaşık on yedi yıl sonra Erzurum Müstahkem Mevki Komutanlığı Milli Müdafaa Vekâleti'ne yazdığı 16 Eylül 1939 tarih ve 2.Ş.646/2566 sayılı yazı ile kendi sorumluluğunda olan Şehitlikte medfun bulunan Cemal Paşa'nın iki yaverinin açık künyelerinin bildirilmesini istedi.

Milli Müdafaa Vekâleti'nin yaptırdığı araştırma kapsamında Milli Müdafaa Vekâleti Zat İşleri Dairesi tarafından Seferberlik Şube Müdürlüğü ve Sv. Şube Müdürlüğü⁴ görevlendirildi. İstanbul Merkez İnzibat Komutanlığı kanalıyla İstanbul Tramvay İdaresi Harekât Dairesi Reisliğine başvuruldu. Adı geçen kurumun Merkez İnzibat Komutanlığı'na yazdığı 14.1.1940 tarihli yazıda şehit yaverlerden birinin Dördüncü Ordu Sabık Seryaveri ve Deniz Güverte Kıdemli Yüzbaşı Salim oğlu Nusret Bey ve diğerinin de Yeşilköylü Nafiz Paşa oğlu Jandarma Mülazimi sani Süreyya Bey olduğu bildirildi.⁵

Araştırma sonucu elde edilen bilgiler, "İkdam" gazetesinin⁶ 10 Ağustos 338 tarih ve 9121 sayılı nüshasında yer alan "Tiflis Cinayeti" başlıklı yazı da eklenmek suretiyle, yukarıda bahsedilen şube müdürlükleri tarafından Milli Müdafaa Vekâleti Erkân Şubesi Müdürlüğüne iletildi.⁷ Buradan da Milli Müdafaa Vekili S. Doğruer imzasını taşıyan 6.2.1940 tarih ve 40155 sayılı yazıyla Erzurum Müstahkem Mevki Komutanlığı'na gönderildi.⁸

Ancak Süreyya Bey'in baba adı İstanbul Tramvay İdaresi tarafından düzenlenen belgede "Nafiz" olarak yazılmışken, Milli Müdafaa Vekâleti tarafından Erzurum Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na gönderilen belgede "Naci" şeklinde ifade edilmiştir.⁹

⁴ Ek.3.Milli Müdafaa Vekâleti'nin İlgili Şube Müdürlükleri Arasındaki Yazışmaları. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

⁵ Ek.4.İstanbul Tramvay İdaresi'nin, Merkez İnzibat Komutanlığı'na yazdığı Yazı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

⁶ Ek.5.a, Ek.5.b. İkdam Gazetesi'nin 10 Ağustos 338 Tarihli Nüshasında Yer Alan "Tiflis Cinayeti" Adlı Yazının, Milli Müdafaa Vekâleti Zat İşleri Dairesi Tarafından Belge Haline Getirilmiş Şekli. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

⁷ Ek.6.Milli Müdafaa Vekâleti Sv.Şube Müdürlüğü'nün Erkân Şube Müdürlüğüne Yazdığı Yazı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

⁸ Ek.7.Milli Müdafaa Vekâleti'nin Erzurum Müstahkem Mevkii Komutanlığı'na Yazdığı Yazı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

⁹ Bkz. Ek.4, Ek.7. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

Cemal Paşa'nın şahsi dosyasında bulunan ve "Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti" amblemini taşıyan başka bir belgede, Ermeni suikast komiteleri tarafından şehit edilmiş veya bu uğurda suret-i muhtelifle ile düçar-ı gadr olan ricalin ailelerine verilecek emlak ve arazi hakkındaki kanun metni ve bu kanundan aileleri istifade edecek kişilerin adları yer almaktadır.

Kanunun birinci maddesinde, Ermeniler tarafından şehit edilen ve isimleri belirtilen kişilerin bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerine toplam yirmi bin liraya kadar değerinde ve Ermenilerden metruk gayrimenkul verilmesi ve verilen gayrimenkulün on yıl süreyle satılamayacağı hükmüne yer verilmektedir. İkinci madde ise birinci madde gereğince verilecek gayrimenkulün bedellerinin emvali metruke hâsılatından mahsup olunacağını hükme bağlamaktadır. Kanunun neşri tarihinden itibaren yürürlüğe gireceği üçüncü madde ile açıklanırken, yürütmesinin de İcra Vekilleri Heyeti tarafından yapılacağı dördüncü maddede ifade edilmektedir.¹⁰

Aile fertleri bu kanundan istifade edecek kişilerin isimleri ise belgede şu sırayla yer almaktadır: Talat Paşa, Cemal Paşa, Cemal Azmi Bey, Bahaeddin Şakir Bey, Cemal Paşa'nın Yaveri Süreyya Bey, Cemal Paşa'nın Yaveri Nusret Bey, Said Halim Paşa, Muş Mutasarrıfı Servet Bey, Urfa Mutasarrıfı Nusret Bey, Boğazlıyan Kaymakamı Kemâl Bey, Muhakemesinin hini cereyanında firar ve intihar eden Doktor Reşid Bey, Erzincanlı Hafız Abdullah Bey.¹¹

Cemal Paşa'nın Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'nde bulunan şahsi dosyasındaki bazı belgeler ise eşi Seniha Hanım'ın maaş talebiyle ilgilidir. Bu belgelerden anlaşıldığı üzere Seniha Hanım, eşi Cemal Paşa'nın yurtdışına çıktığı tarihten şehit olduğu tarihe kadar geçen sürede adına tahakkuk etmesi gereken maaşın kendisine ödenmesini talep etti.

Milli Müdafaa Vekâleti ise bu isteği kendi şubeleri içerisinde detaylı olarak tartıştı ve çeşitli görüşler ortaya konuldu. Mesela Müdafaa-i Milliye Vekâleti Muamelat-ı Zatiye Dairesi Erkân Erkân-ı Harbiye Şubesi 13.12.340 tarihli belgede konuyla ilgili kanaatini belirtti. Bu belgede Eski Dördüncü Ordu Kumandanı ve Bahriye Nazırı Birinci Ferik (Korgeneral) Merhum Cemal Paşa'nın eşi Seniha Hanım tarafından verilen dilekçeye dikkat çekildi. Cemal Paşa'nın Kabineden çekildiği tarihten vatan hizmeti uğrunda şehit olduğu

¹⁰ **Ek.8.a.**Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen ve Bu Uğurda Suret-i muhtelifle ile Düçar-ı gadr Olan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkında Kanun. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

¹¹ **Ek.8.b.**İlgili Kanundan Aileleri İstifade Edecek Kişilerin İsimlerini Gösteren Liste. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

Temmuz 338 tarihine kadar işlemiş olan maaşının talep edildiği dolayısıyla adı geçen kişinin şahsi dosyasının incelendiği ifade edildi.

Bu inceleme sonunda Cemal Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu sırada izinsiz olarak görevinden ayrıldığı ve yine aynı şekilde yurtdışına çıktığı, Divan-ı Harp'te yargılandığı, ele geçtiğinde tekrar yargılanmak üzere askerlik mesleğinden uzaklaştırılıp ve bir yıl süreyle kalebentliğe mahkûm edildiğinin anlaşıldığı ifade edildi. Ayrıca bu hükmün 1 Kanunusani 335 tarihinde İstanbul Hükümetince tastik edilmiş olduğu dile getirildi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığının 10 Temmuz 337 tarih ve 6/753 nolu tezkeresiyle, Afganistan ordusunda çalışmakta bulunan ve aralarında Cemal Paşa'nın da bulunduğu Türk zabitan ve efradının Milli Ordu kadrosuna dâhil edildiği ve bu kişilerin izinli sayıldıkları hususuna dikkat çekildi. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından çıkarılan ve mütareke tarihinden sonra (30 Teşrinievvel 334) oluşturulan ve mütarekeden önce işlenmiş siyasi suçlardan dolayı verilen Divanı Harp hükümlerinin yok sayılacağı kanun da hatırlatılarak bu yönde hareket edilmesi gerektiği ima edilmekle beraber dosyasında bu konuda bir malumat bulunmadığı ileri sürülerek kesin bir karar verilmekten kaçınıldı. Durumun daha üst bir makam tarafından tetkik edilip karar verilmesi arzu edildi.¹²

Bu konuda görüşü istenilen makamlardan biri de Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti Umur-u Muhakeme Müdüriyeti oldu. Söz konusu makam 23.12.340 tarihli belge ile görüşünü aşağıdaki şekilde açıkladı:

“Muamelat-ı Zatiye Dairesi Riyasetine

17/12/340 tarih; Erkân Erkân-ı Harbiye 2307 numrolu tezkere cevabıdır.

Sabık Bahriye Nezareti Nazırı Birinci Ferik Merhum Cemal Paşa, sabık Harbiye Nezareti Erkân Divan-ı Harb'inin 23 Kanunuevvel 334 tarih ve bir numrolu mazbatasıyla bila izin memalik-i ecnebiyeye azimet maddesinden dolayı askeri ceza kanununun 132'nci maddesi mucibince gıyaben meslek-i askeriden tard ile kalebentliğe mahkûm edilmiştir. Hükm-ü gıyabiler kat'i olmadığı gibi tezkire-i Aliyelerini müfâdi ve zirine Zat-ı Sami-i Vekâletpenahi tarafından yazılan pusuladaki sârahat ve kat'iyete nazaran bila izin vuku bulan cürm-ü tensibin mahiyeten siyasi olup hükm-ü gıyabinin de ona muktezi olduğu anlaşılmiş buna binaen merhum müşarünileyh hakkındaki hükm-ü gıyabinin 28/Mart/339 tarih ve 317 numrolu kanunun üçüncü maddesi mantıkınca keenlemyekün adıyla mukteza-yı maslahatın ona göre ifa edilmesi lazım geleceği muhayyilesiyle tezkere takdim kılındı efendim.”

¹² **Ek.9.**Müdafaa-i Milliye Vekâleti Muamelat-ı Zatiye Dairesi Erkân Erkân-ı Harbiye Şubesi Müzakere Metni. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

*Umur-u Muhakeme Müdürü**Miralay**Adil*¹³

Konuyla ilgili şubelerden biri olan Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti Muhasebat Şubesi ise yukarıda bahsedilen Muamelat-ı Zatiye Dairesi'nin yazılı görüşünü ve Umur-u Muhakeme Müdüriyeti'nin değerlendirmelerini ihtiva eden tezkereleri tetkik ederek ve yine yukarıda belirtilen 28 Mart 339 tarih ve 317 sayılı kanuna dikkat çekti. Ayrıca ilgili şube, Cemal Paşa'nın yurtdışında bulunduğu süredeki hayatını iki döneme ayırdı. Yurtdışına çıkıştan, Milli Ordu kadrosuna dâhil ve izinli addedilinceye kadar geçen dönemi birinci dönem, Hükümet-i Milliye'ce bu suretle vazifelendirildiği tarihten şehit edildiği tarihe kadar geçen safhayı da ikinci dönem olarak nitelendirdi. Gıyabında verilen hükmün geçersiz addedildiği gerekçesiyle birinci döneme ilişkin ödemenin yapılmasında mani görülmediğini belirtti. Ancak ikinci dönemle ilgili olarak İcra Vekilleri Heyeti'nin 4.2.39 tarihli kararnameyi gündeme getirerek bu kararname mucibince emsaline olduğu gibi Cemal Paşa için de ödeme yapılmasının mümkün olmadığını belirtti. Bilahare konunun daha üst makamlarca tetkik edilmesi şeklinde bir kanaat ileri sürerek bu görüşlerini 3 Kanunisanı 341 tarihli yazıyla Levazımat-ı Umumiye Dairesi Riyaseti'ne sundu.¹⁴

Muhasebat Şubesi tarafından yazılan yazıda bahsedilen kararnamenin bir sureti de Cemal Paşa'nın Milli Savunma Bakanlığı Arşivinde bulunan şahsi dosyasında bulunmaktadır. İcra Vekilleri Reisi sıfatıyla Hüseyin Rauf (Orbay) ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Res-i Sanisi sıfatıyla Ali Fuat (Cebesoy) ve dönemin bakanları tarafından imzalanmış olan bu kararnamede Afganistan'da görevli kişilerin orada buldukları müddetçe Rusya'nın İran sefaretinden aylık tahsisat aldıkları dolayısıyla kendilerine buradan ayrıca tahsisat ödenmemesine karar verildiği ifade edilmektedir.¹⁵

Cemal Paşa'nın şahsi dosyasındaki belgelerden biri de "Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal" imzasıyla Milli Müdafaa Vekâletine gönderilen 10 Temmuz 337 tarihli belgedir. İki maddeden oluşan belgenin birinci maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal, Afganistan'da çalışan Cemal Paşa tarafından Büyük Millet Meclisi Riyasetine gönderilen ve 1

¹³ **Ek.10.**Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti Umur-u Muhakeme Müdüriyetinin Yazısı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

¹⁴ **Ek.11.** Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti Muhasebat Şubesi'nin Yazısı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

¹⁵ **Ek.12.4.2.39** Tarihli Kararname Sureti. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

Nisan'da Kâbil'den yazıldığı anlaşılan mektubun Türkiye Büyük Millet Meclisinde okunduğunu, Meclis ve Heyet-i Vekilece tensip edildiği üzere Afganistan Ordusunda çalışmakta olan Türk zabitan ve efradının Milli Ordu kadrosuna dahil edilmelerini, Afganistan'da çalıştıkları müddetçe izinli sayılmalarını ve ailelerine maaş tahsis edilmesini ve ilgililere bu hususta bilgi verilmesini rica etti. Söz konusu subayların isim, rütbe ve künyeleriyle, Türkiye'deki eski kıta numaraları ve ailelerinin adreslerini gösteren ve Afganistan'dan gelen cetveli de Milli Müdafaa Vekâletine iletti. Belgenin ikinci maddesinde ise Mustafa Kemal Paşa, Cemal Paşa'nın Afganistan Ordusu Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyasetini deruhte edecek bir zat ile mahiyetinde on kişilik bir askeri heyet talep ettiğini dile getirerek bu isteğin yerine getirilmesini Milli Müdafaa Vekâleti'nden rica etti. Masrafların Afganistan tarafından karşılanacağına dikkat çekti. Bu hususları açıklayan ve Cemal Paşa tarafından yazılan mektubun bir suretini de Milli Savunma Vekâletine yazdığı yazıya ekledi.¹⁶

Cemal Paşa'nın Milli Savunma Bakanlığı Arşivi'nde bulunan şahsi dosyasındaki belgelerin bir kısmı da kendisine verilen nişan ve madalyalarla ilgilidir. Mesela dosyada iki tane "Erkân ve Ümera ve Zabitan ve Mensubin-i Askeriyeden Hidemat-ı Fevkaladesi Sebk Edilenlerin Taltifi Hakkında Teklif Varakası" bulunmaktadır. Bunlardan biri kendisine verilen "Muharebe Üstün İmtiyaz Madalyası"¹⁷ diğeri de "Murassa Osmani Nişanı"¹⁸ ile ilgili teklif belgeleridir. Dosyada bir de "İrade-i Seniyye Sureti" bulunmaktadır. Sultan Mehmet Reşat, Sadrazam Mehmet Sait ve Başkumandan Vekili Harbiye Nazırı Enver imzalarını taşıyan bu belgede Erkân-ı Harbiye'nin kanaatine göre üstün hizmetlerinden dolayı Dördüncü Ordu-yu Hümayun Kumandanı Cemal Paşa'ya "Altın Muharebe Liyakat" ve Ordu-yu Hümayun Erkân-ı Harbiye Reisi Frankenberry'e "Gümüş Muharebe İmtiyaz" madalyaları verildiği ifade edilmektedir.¹⁹ Bu belgeler arasında bir de Sadrazam tarafından Harbiye Nazırı Enver Paşa'ya hitaben yazılan ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın Fransa'da düzenlenen Bahri manevralara katılmak üzere oraya gitmesine izin verilmesini ve

¹⁶ **Ek.13.**Türkiye Büyük Millet Maclisi Reisi Mustafa Kemal'in Müdafaa-i Milliye Vekâletine Yazdığı Yazı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

¹⁷ **Ek.14.**Cemal Paşa'ya Verilen "Muharebe Üstün İmtiyaz Madalyası" Teklif Belgesi. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

¹⁸ **Ek.15.**Cemal Paşa'ya Verilen "Murassa Osmani Nişanı" Teklif Belgesi. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

¹⁹ **Ek.16.**İrade-i Seniyye Sureti. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

yerine Maliye Nazırı Cavit Bey'in vekâlet etmesini isteyen bir belge de bulunmaktadır.²⁰

Cemal Paşa'nın söz konusu arşivdeki dosyasında yer alan belgelerden biri de Suriye ve Garbi Arabistan Ordusu Kumandanlığı'na tayini ile ilgilidir. Bu belge Muamelat-ı Zatiye Müdüriyeti Tahrirat Kalemi tarafından hazırlanan bir beyanamedir. Buna göre Bahriye Nazırı ve Dördüncü Ordu Kumandanı Ferik Cemal Paşa'nın Dördüncü Ordu lağvedildiği için 3 Eylül 333 tarihli irade-i seniyye ile Suriye ve Garbi Arabistan Ordusu Kumandanlığına tayin edildiği ifade edilmektedir.²¹

Cemal Paşa'nın dosyasında bu görevden ayrılışıyla ilgili belgeler de bulunmaktadır. Bu belgelerden biri 17.1.34 tarihli olup, üzerinde "Dersaadet", "Osmanlı Ordu-yu Hümayunu Başkumandanlığı Vekâleti" amblemi ve "Aceledir" ibaresi taşımakta ve şu ifadeleri içermektedir:

"Muamelat-ı Zatiye Müdüriyetine

Başkumandan Vekili Paşa Hazretleri muvafakat-i Hazret-i Padişahi üzerine atideki hususati emir buyurmuşlardır:

1-Bahriye Nazırı Birinci Ferik Cemal Paşa Hazretleri kendi arzularıyla Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığından infisâl²² etmiştir. Bu babda yapılacak tebligat buradan icra edilecektir.

2-Şimdiye kadar Sekizinci Kolordu Kumandanı bulunan Mirliva Cemal Paşa Dördüncü Ordu Kumandanlığına tayin edilmiştir.

3-Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığı Erkân-ı Harbiye Reisi Fuad Bey Sekizinci Kolordu Kumandanlığına tayin edilmiştir.

İkinci ve üçüncü maddedeki hususatin icabına bakılması muamelat-ı zatiyeden rica olunur."

Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Reisi Ferik²³

²⁰ **Ek.17.**Sadrızam Tarafından Enver Paşa'ya Yazılan İzin ve Vekâlet Yazısı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

²¹ **Ek.18.**İrade-i Seniyye İstihsaline Dair Tahrirat Kalemine Tevdi Olunacak Beyanname. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

²² Burada geçen "infisâl" kelimesi ayrılma, yerinden ayrılma, yerini bırakıp gitme anlamı taşırken ayrıca azledilme, memurluktan çıkarılma anlamları da taşımaktadır. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1995, s.437.)

²³ **Ek.19.**Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti Tarafından Muamelat-ı Zatiye Müdüriyetine Yazılan Yazı. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

Cemal Paşa'nın şahsi dosyasında bulunan başka bir belgeye göre Başkumandan Vekili Enver Paşa yukarıdaki emirlerinin yayınlanmasından bir gün sonra "Bahriye Nazırı Birinci Ferik Ahmet Cemal Paşa Hazretlerine" başlığıyla yazdığı 18.1.334 tarihli tezkerede, Cemal Paşa'nın Suriye ve Garbi Arabistan Umum Kumandanlığından afv buyurulması hakkındaki dilekçesini Padişah'a sunduğunu ve onun da bu isteği lütfen kabul buyurduğunu dile getirdi. Gerek Dördüncü Ordu ve gerekse Suriye ve Garbi Arabistan Kumandanlığında bulunduğu sırada yaptığı hizmetlerden dolayı kendisine teşekkür etti ve Cemal Paşa'nın ileride yine hizmete amade ve hazır olacağını ümit ve temenni ettiğini ifade ederek Suriye ve Garbi Arabistan Kumandanlığında iken kendisine tevdi edilmiş olan vazife ve yetkilerin Dördüncü Ordu Kumandanlığına yeni tayin olunan Sekizinci Kolordu Kumandanı Cemal Paşa'ya verildiğini ve keyfiyetin ilgililere tebliğ edildiğini bildirdi.²⁴

Ancak yine Cemal Paşa'nın şahsi dosyasında yer alan son bir belgeden Enver Paşa tarafından bu hususta yapılan acelenin sebebi anlaşılmakta ve Cemal Paşa'nın görevini Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı Müşir Falkenhayn'ın üstleneceği ve bu amaçla bir irade-i seniyye hazırlandığı anlaşılmaktadır.²⁵

KAYNAKÇA

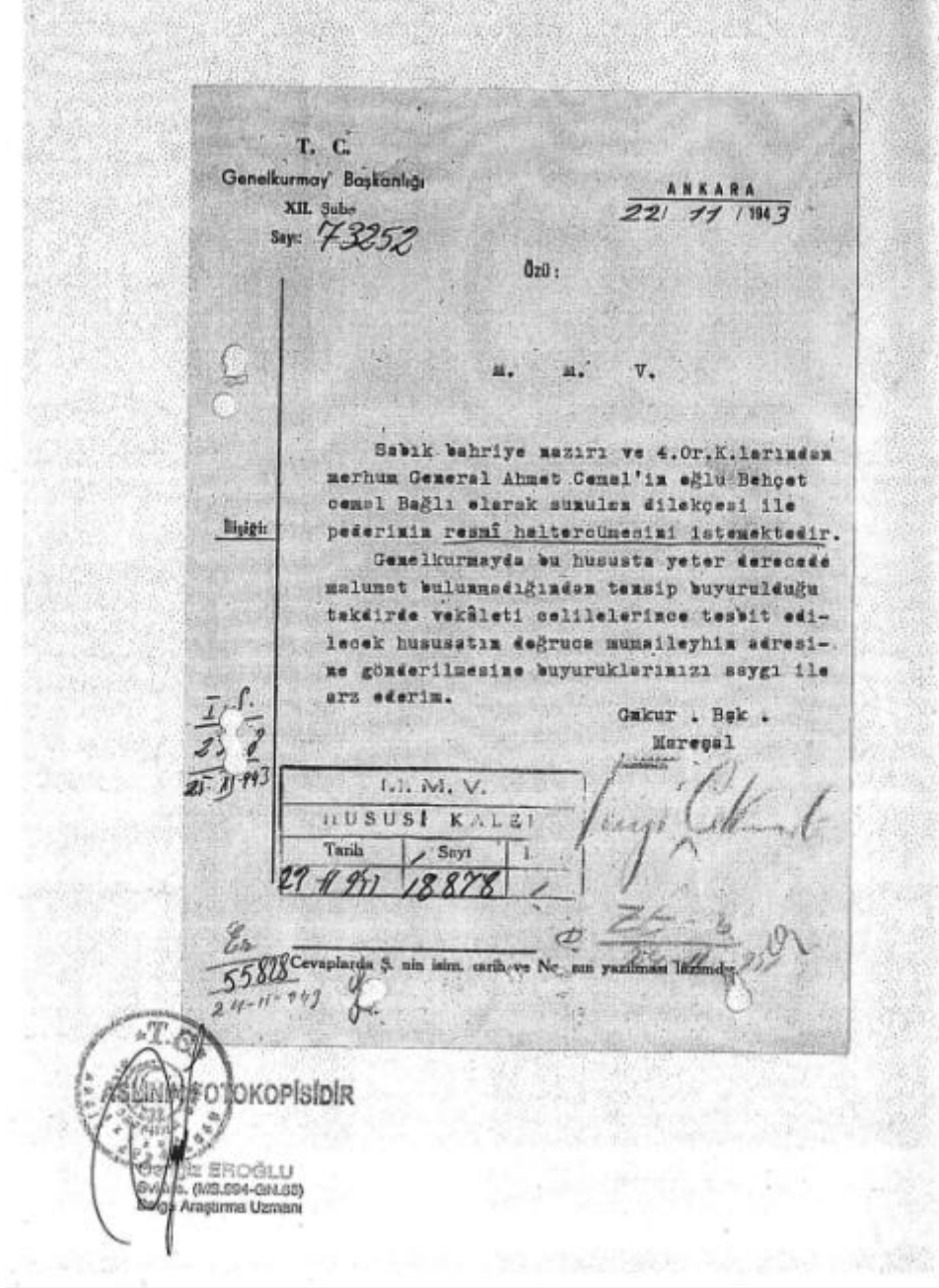
Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, (General Şefik Erensü Kışlası) Lodumlu, Ankara.

DEVELLİOĞLU, Ferit *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara 1995.

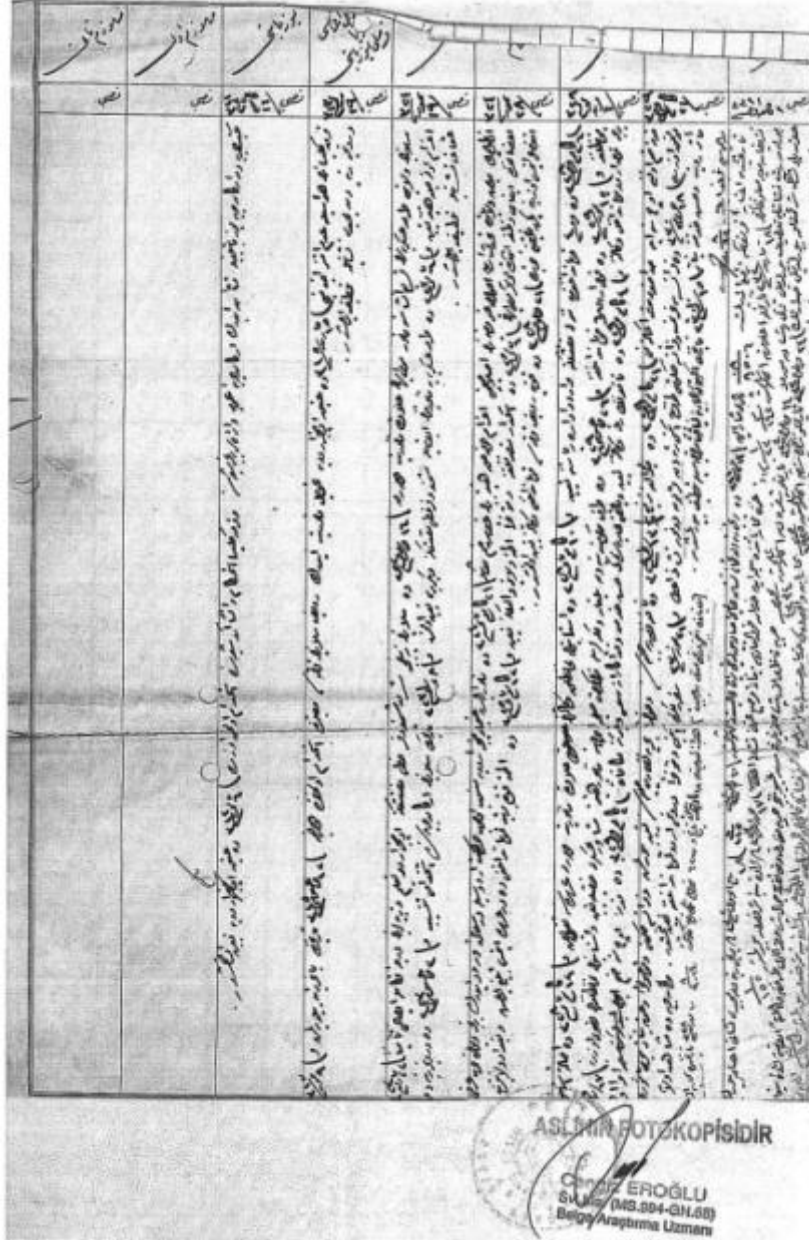
Gâzi Ahmed Muhtar Paşa, *Takvîmü's-sinîn*, (Hazırlayanlar: Yücel Dağlı – Hamit Pehlivanlı), Ankara 1993.

²⁴ **Ek.20.**Enver Paşa'nın Cemal Paşa'ya Hitaben Yazdığı Tezkere. (Milli Savunma Bakanlığı Arşivi, Lodumlu, Ankara.)

²⁵ **Ek.21.**İrade-i Seniyye İstihsaline Dair Tahrirat Kalemine Tevdi Olunacak Beyanname

Ek.1.Genel Kurmay Başkanlığı'nın 22.11.1943 Tarih ve 73252 Sayılı Yazısı.

Ek.2.a. Cemal Paşa'nın Milli Müdafaa Vekâletince Hazırlanan Resmi Hal Tercümesine Esas Olan Belge.

I

Orgeneral
Ahmet Cemal Necip
Çengelköy
(309-2)

Haziran 306 Mektebe dâhulü
16/Kânunusani/311 Kurmay Yüzbaşı 2.inci Orduya Memur.
19/Şubat/313 Kolağası 3 3.Ünöl Orduya Memur.
19/ Temmuz/321 Binbaşı
26/ Temmuz/324 Yarbaş
6/ Mayıs/325 Üsküdar Mutasarrıfı
19/ Kânunusani/325 Adana Valisi iken Adana Kuvvâi Mürettebe Komu-
21/ Eylül/328 Bağdat Vilâyetinden in'kısâl etmesi Üzerine Konya R
Fırkası Komutan Vekâletine. 4
6/ Teşrinî evvel/328 Albay
26/ Kânunuevvel/328 Balkan Harbinde Mensib Müfettişi ve Ordu idâ-
reisi.
14/ Kânunusani/328 İstanbul Muhafızı
15/ Temmuz/329 6.inci Kolordu Komu'anı
26. Ağustos/329 Bulgar Deleğeleriyle sulh müsakeresine memur hey-
etleri müğavir.
17/ Teşrinievvvel/329 Birinci Kolordu Komutan vekili
4/ Kânunuevvel/329 Hafia Nazırı Vekili
21/ Kânunuevvel/329 Miriliva (üç sene harp kâdim zammı ile).
13/ Şubat/329 Hafia Nazırı
16/ Haziran/330 Bahriye Nazırı iken Bahri Manevralarda bulunmak
vuku bulan davet Üzerâne Firansaya
21/ Temmuz/330 Seferberlikte 2.inci Ordu Komutanlığına ve sonra
Ordu Komutanlığına.
1/ Kânunuevvel/331 Korgeneral
26/ Kânunusani/332 İpkenen Bahriye Nazırı
3/ Teşrinievvvel/333 Suriye ve garbi Arabistan Ordu gurubu Komu-
22/ Teşrinievvvel/333 Orgeneral
19/ Mayıs/334 Suriye ve garbi Arabistan umum Komutanlığıvesafin
affı
1/2/ Teşrinisani/334 Gecesi Evinden Gaybubet etmiş ve odesaya giti-
tir
1/ Kânunusani/335 İzinisiz olarak memleket haricine gittiğinden
geçtiğinden tekriri mahkeme edilmek üzere gi-
ben tarda ve bir sene kalabent ve hukuku medet
den iskatına ve emvalinin haciz ve usulü dair-
nde idaresine mahkûm edilmiştir.
22/ Temmuz/338 Hidemati vatanıye uğrunda şehit olan Müğavileyhin
sine gahadet tarihi olan 22/ Temmuz/338 den itibaren
Hesap tahsis edilmiştir?
25/ Kânunuevvel/340 hakkında verilen hüküm Sakamix cerâmi siyas-
den mütevellit olduğu cihetle 28/ Mart/338 tar-
ve 317 sayılı kanun mucibince Keçilem yekûn a-
ledilmiştir.

T. C.
M. M. V.
Zat İşleri Dairesi
Ş. -Sv.
Sayı: 4/25/

Ankara
27 / Eyl / 1989
ÖzKafkasyada Şehit edilen -
Cemal Pş.nin Yaverleri H:

Seferberlik Ş. İd.

İlişigi

Kafkasyada Şehit edilen ve Erzurum İst.İv.Şehitliğinde
Medfun bulunan General Cemal'in Yaverlerinin Künyeleri Er-
zurum İst.İv.K.lığından istenilmektedir.

Yapılan araştırma sonucunda tesbit edilen isimleri bil-
dirir P.Ş.nin Yazısı ilişik olarak sunulmuştur.

Sv.Ymb.Hasan(326-46) ın Durumu tesbit edilmek üzere
Yedek Sv.Tğm.İsmail Hakkı(612) nin Durumunun tesbiti i-
Şehit olan Yaverlerdeğ birisinin bu Subay olup olmadığı Hal-
kında İst.İv.Şe Cevap verilmek üzere Şubemize Bildirilmesi-
ne ve Bağlı olarak sunulan Evrakın İadesine emir buyurulma-
nı arz ederim.

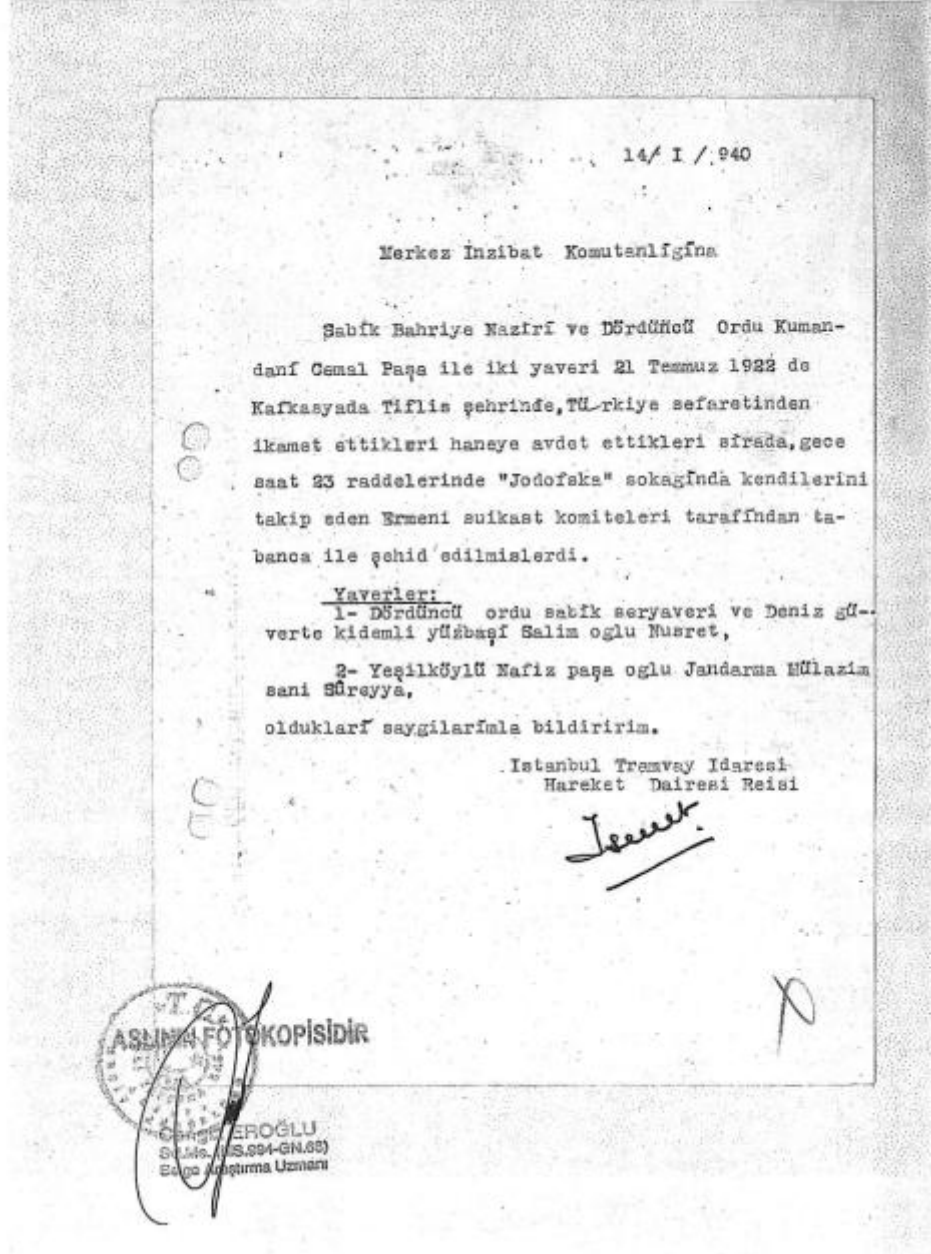
Sv.Ş.İd.

R. Şeny

4/25/139
28-9-139

Ek.3.Milli Müdafaa Vekâleti'nin İlgili Şube Müdürlükleri Arasındaki Yazışmaları

Ek.4.İstanbul Tramvay İdaresi'nin, Merkez İnzibat Komutanlığı'na Yazdığı Yazı

T. C.
M. M. V.
Zat işleri dairesi

Ankara
/ / 19

Hâlâsa:

S: _____
Sayı: _____

İkdam Gazetesinin 10/Ağs/338 Tarih ve 9121 Sayılı Nüshasından

Tiflis Cinayeti

Cemal Paşa ile Yaverlerinin katli hakkında gelen Yeni Malumat

Loffi

Roğovort-Jamanak Gazetesinin Tiflis Muhabiri Cemal Paşanın Hadisei -
Katli hakkında Gazetesine ılgıratı atiyede bulunuyor:

Moskova'dan henüz muvasalat etmiş olan Türkiyenin esbak Bahriye nazırı
Cemal Paşa Temmuzun Yirmi Birinci Akşamı Saat Onda Tiflisin en maruf -
Sokaklarından biri olan (Büyük Petro) Sokağında Katibi hususisi Nusret ve
Süreyya Beylerle beraber katil edilmiştir.

Cinayetin böyle serbestce ikai Şehirde büyük bir Heyecan tevlit etmiş
tır.

Cemal Paşa Nusret Beyle Kol Kola (Büyük Petro) Sokağından geçmekte -
iken (Joovoski) Sokağının KÜgesinde bekleyen Katiller birdenbire RÜver-
verle hücum ederek Paşa ile Nusret Beyi derhal katil ederler, ileriden -
gitmekte olan Süreyya Bey ise kaçmağa tegebbüs ettiği halde Katiller -
Elli Adım ileride yetişerek Onu da Katil ederler.

Katiller Cinayeti ika ettikten sonra Ortadan Gaip olmak üzere Firar
etmekte iken Etfaiye Merkezi Önünde Nöbet bekleyen Mühafız (Kerakin)-
Delanyan) tarafından tevkif edilmek istenilmişler ise de Merkumu dahi bir
Kuşunla yere serdikten sonra uzaklaşmışlardır, Bu esnada bir Kadın dahi
Ayağından cerihadar olmuş ve bundan müteasiren vefat etmiştir.

Cinayeti müteakip Ankara Hükümetinin Tiflis MÜmessili Milis Asakiri
ve Doktorlar mahalli Vakaya gelerek Tahkikatta bulunmuşlardır.

Etibbanın tetkikatı neticesinde Cemal Paşaya Üç, Nusret Beye Beg ve
Süreyya Beye bir Kurşun isabet ettiği anlaşılmıştır.

Halk Silah Sesinden korkarak kaçıştıkları için Cinayete kimse şahit
olamamıştır.

Yalnız icra edilen Tahkikatten anlaşıldığına nazaran (Kerakin Delan-
yan) ile beraber Etfaiye Merkezinden (Paftanon) ve (Yalabkin) namında -
iki Nefer daha dışarı çıkmışlar, Bunların ifadatina nazaran Katillerden
biri Siyah Elbiseli Soluk Benisli imiş, Kerakin) Bunlardan birini Tevkif
etmek isterken diğeri steğ ederek Merkumu Katil etmiştir.

ASLİNİN FOTOKOPİSİDİR
DENEZ ERGİLU
SARAYLAR YOLU NO: 100
ANKARA

Ek.5.a. İkdam Gazetesi'nin 10 Ağustos 338 Tarihli Nüshasında Yer Alan "Tiflis Cinayeti" Adlı Yazının, Milli Müdafaa Vekâleti Zat İşleri Dairesi Tarafından Belge Haline Getirilmiş Şekli

T. C.
M. M. V.
Zat İşleri Dairesi
Ş. —
Sayı —

Ankara
/ / 93

Öz.

(2)

(çeka) Asakirinden birine dahi bu suretle atag edilmiş iseede Kurgun isabet etmemiştir. Asker derhal oradan savuşmıştur. Bu gün Tiflis Ahalisi Bu Cüretkâr Cinayetten mütehayir kalmıştır.

Katillerin Senetlerinde pek mahir oldukları anlaşılıyor. Bunlar Cinayeti ika ettikten sonra (Büyük Petro) Caddesi üzerinde Kâin bir Hanenin Avlusundan geçerek arka cihette bulunan (Solulak) Sokağı tarikiyle Pırra muvaffak olmuşlardır. şimdilik Tagnaklardan ve Türkiyeli Mühacir Ermenilerden Kırk Kigi Meznunen tahtı tevkife alınmışlardır.

ASLINA FOTOKOPİSİDİR
Cemal Paşa
SvLM. (193004-0N.00)
Belge Arşivleme Uzmanı

Ek.5.b. İkdam Gazetesi'nin 10 Ağustos 338 Tarihli Nüshasında Yer Alan "Tiflis Cinayeti" Adlı Yazının, Milli Müdafaa Vekâleti Zat İşleri Dairesi Tarafından Belge Haline Getirilmiş Şekli

T. C.
M. M. V.
Zat işleri dairesi
Ş. Sv.
Sayı: 40155

Ankara
6.12.1944
Halkası: Şehit Orjeneral Cemal'in Yaverl
rinin Künyeleri H:

Erzurum İst. Nr. K.

Lefi

/

16/Şyl/339 Gün ve 2.Ş.646/2566 Sayılı Yazı Karşılığıdır:
Müstahkem Mevki Şehitliğinde medfun 21/Tem/322 Tarihinde Tifliste
Şehit edilen Eski IV.Ordu K.ve Bayriye N°siri Orjeneral Cemal'in İki -
Yaverinin Açık Künyeleri aşağıda yazılıdır.O zamanlı İstanbulda intigar
eden İktisat Üstesinin Bu vak'a hakkındaki Yazısının da iliglik olarak
gönderildiğine bilgi edinilmesini rica ederim.

M. M. V.

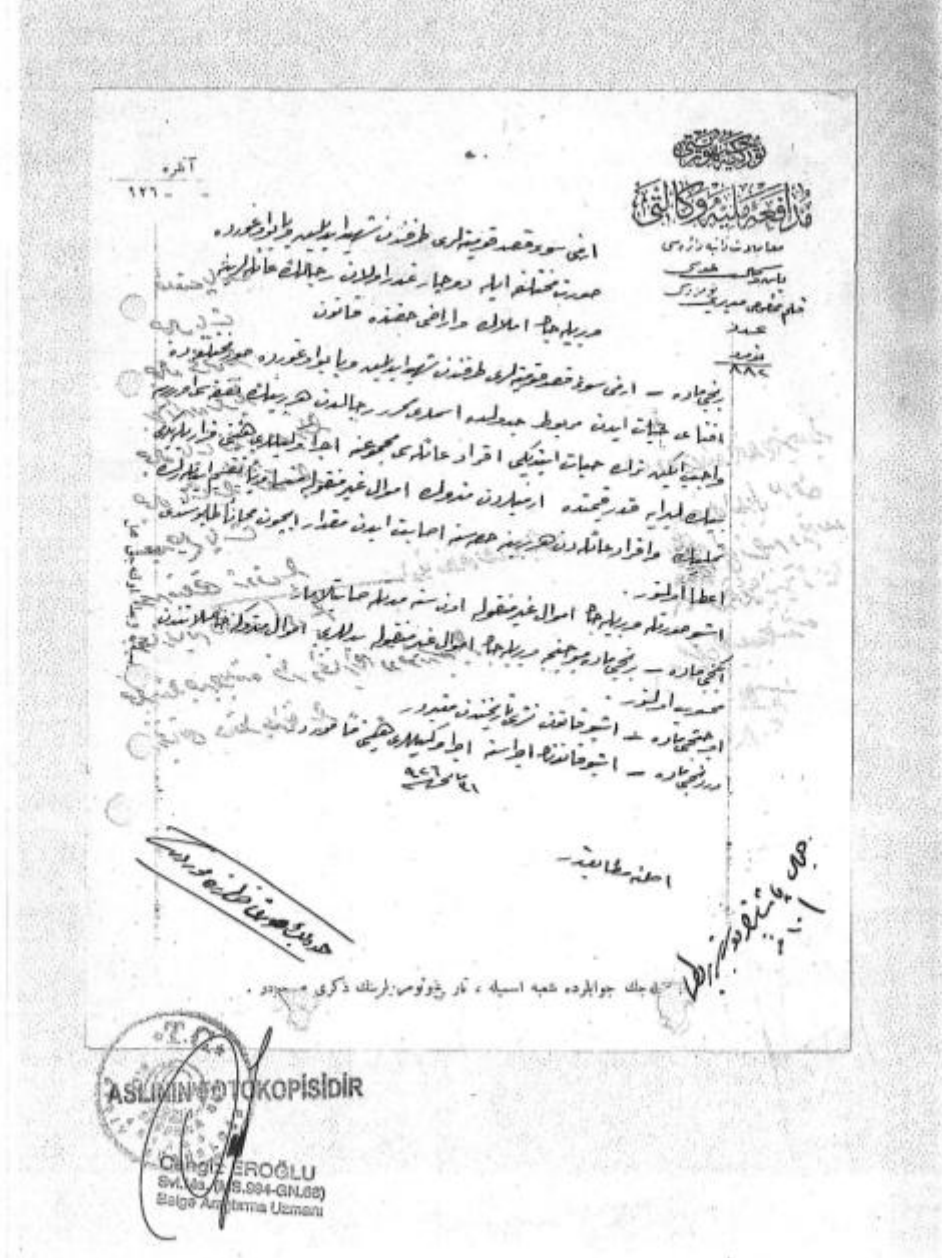
S. Doğru

B. Şak
R. Arıny

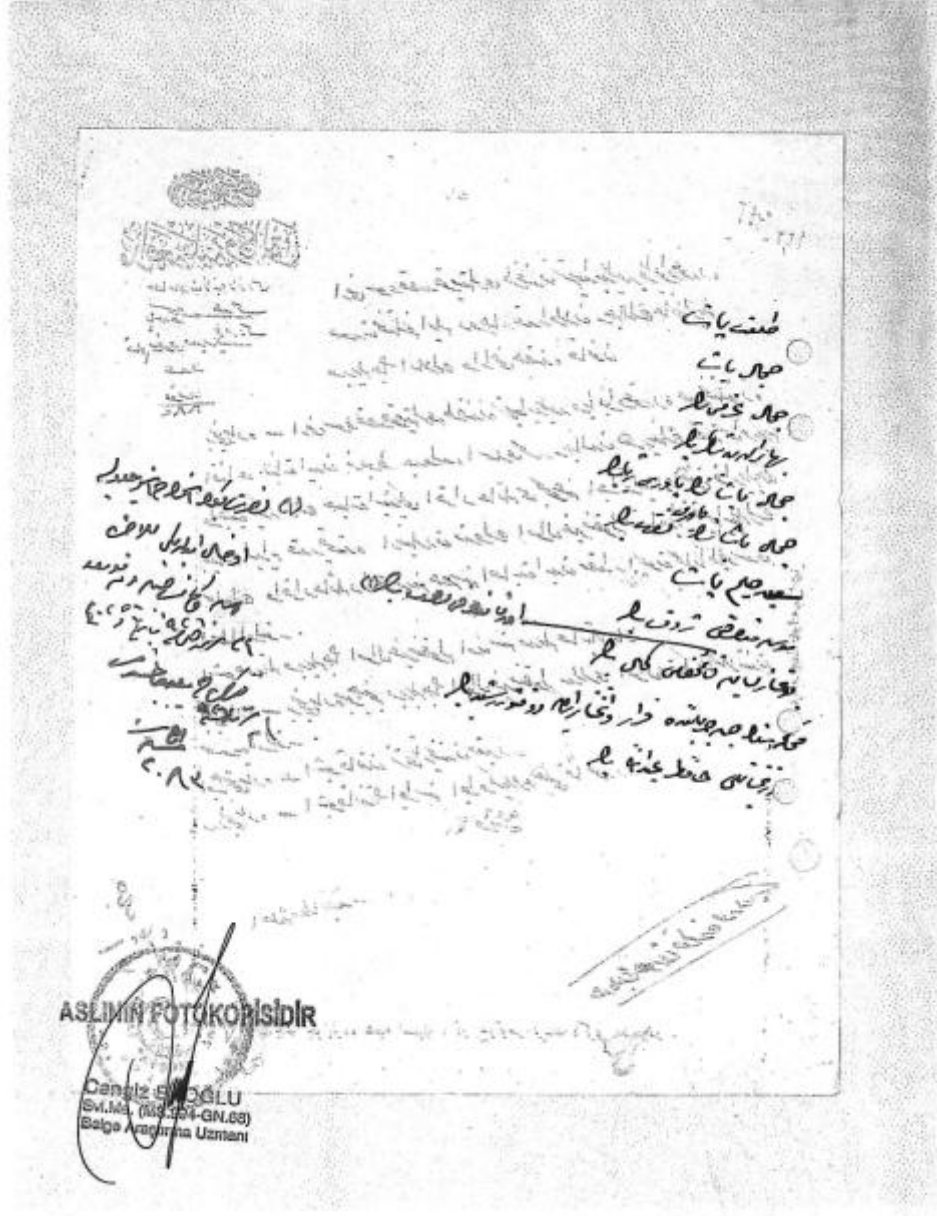
Güverte Kıdemli Yüzbaşı Salim Öğ. Nusret İrdin
Doğumu : 3/2.Teg/303
Pühulü : 1/2.Kân/320 Okula
Nasbı : 1/Şub/332
Sicil No: 302

Yandarına Teğmeni General Hacı Öğ. Süreyya İstanbul
Doğumu : 317
Pühulü : 17/3.Kân/336
Nasbı : 1/Haz/336

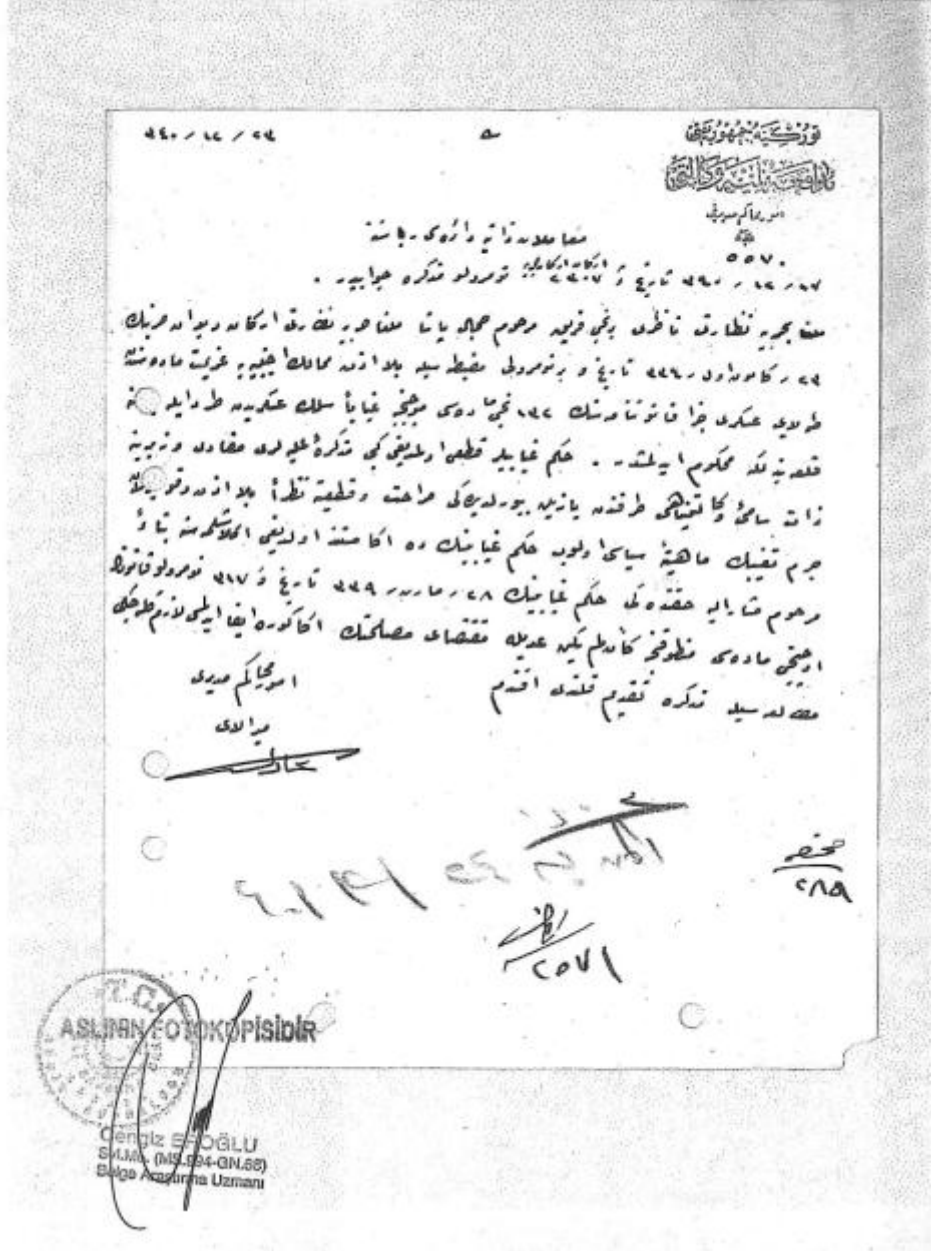

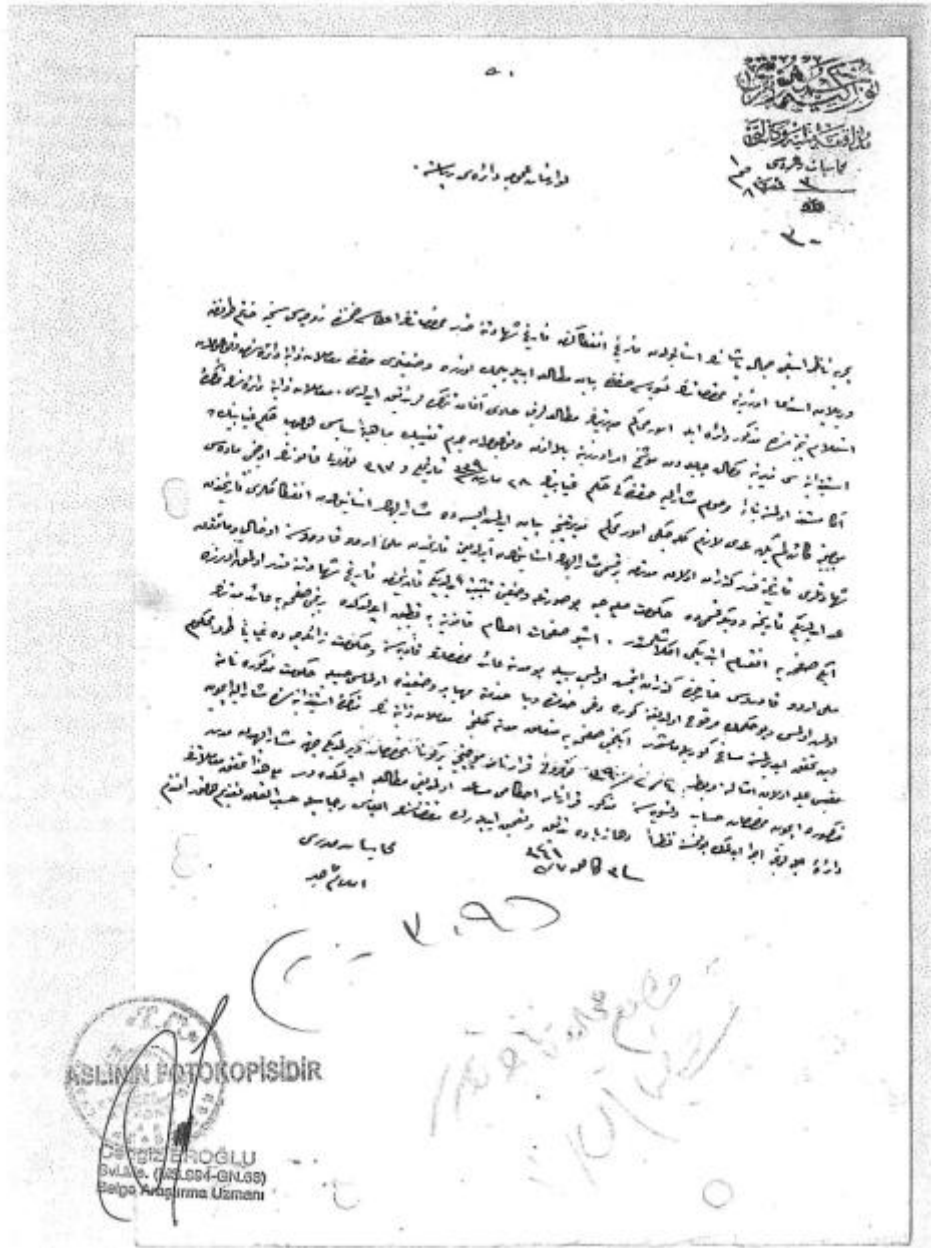
Ek.8.a.Ermeni Suikast Komiteleri Tarafından Şehit Edilen ve Bu Uğurda Suret-i Muhtelifle ile Dıçar-ı gadr Olan Ricalin Ailelerine Verilecek Emlak ve Arazi Hakkında Kanun

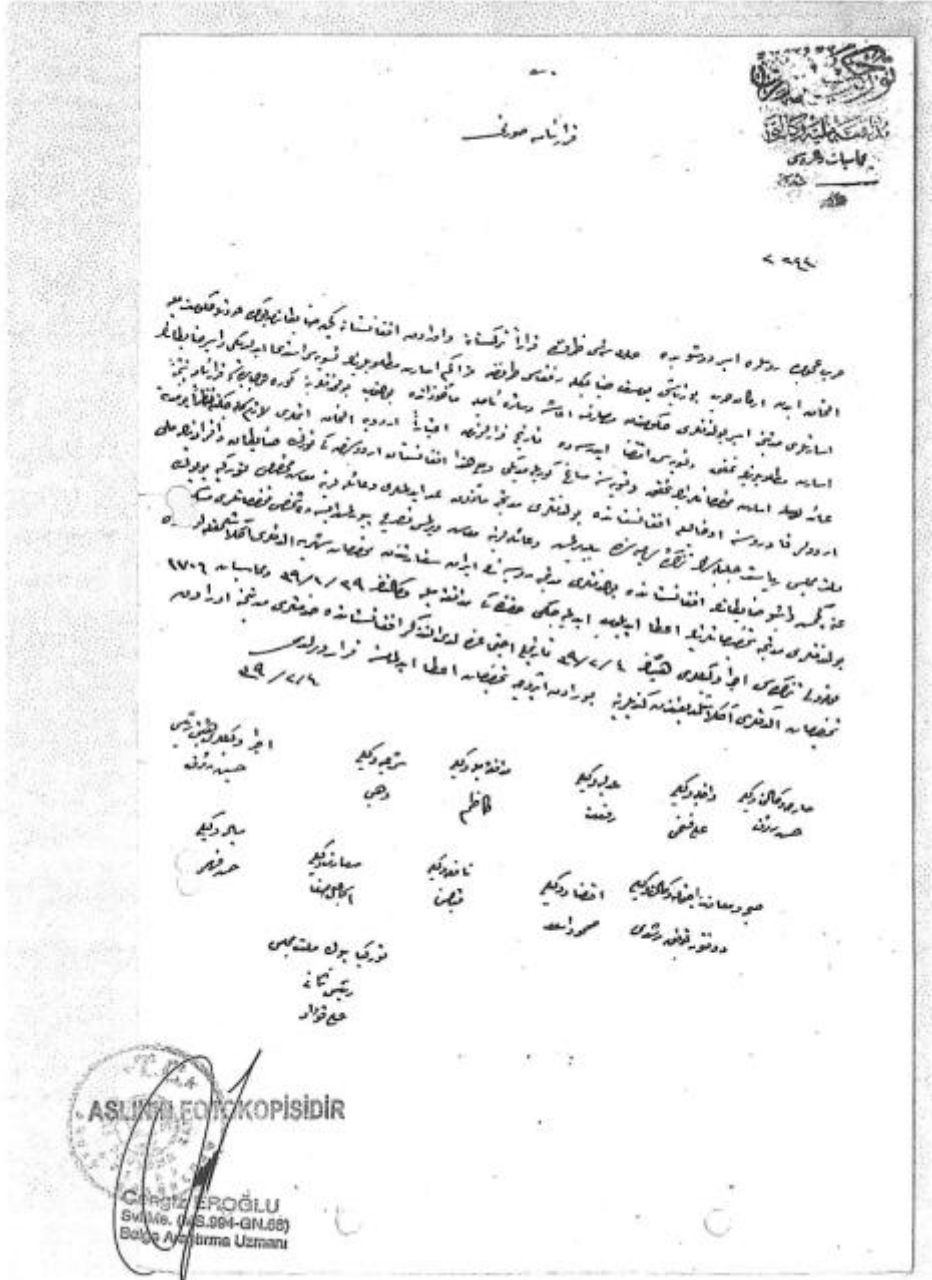
Ek.8.b.İlgili Kanundan Aileleri İstifade Edecek Kişilerin İsimlerini Gösteren Liste

Ek.10. Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti Umur-u Muhakeme Müdüriyetinin Yazısı

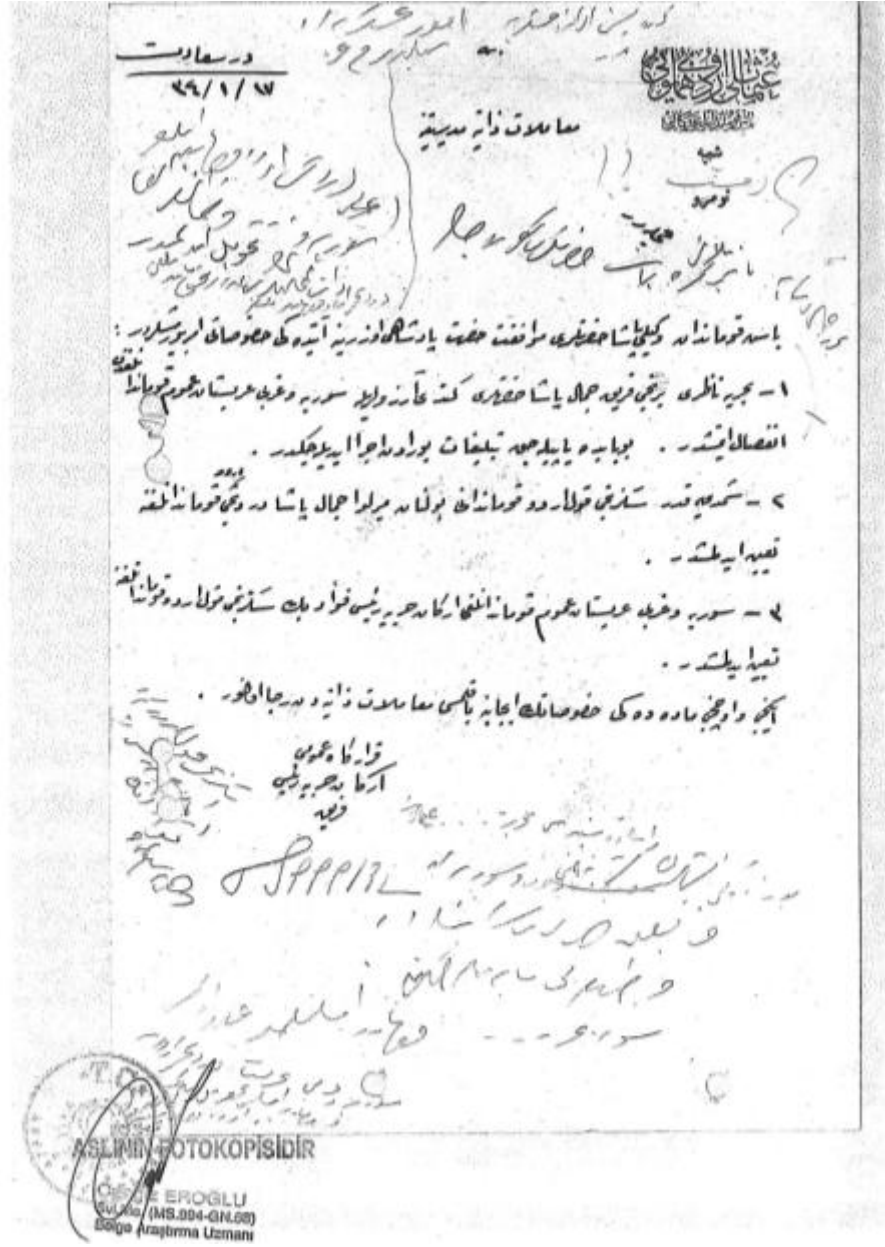
Ek.11. Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekâleti Muhasebat Şubesi'nin Yazısı

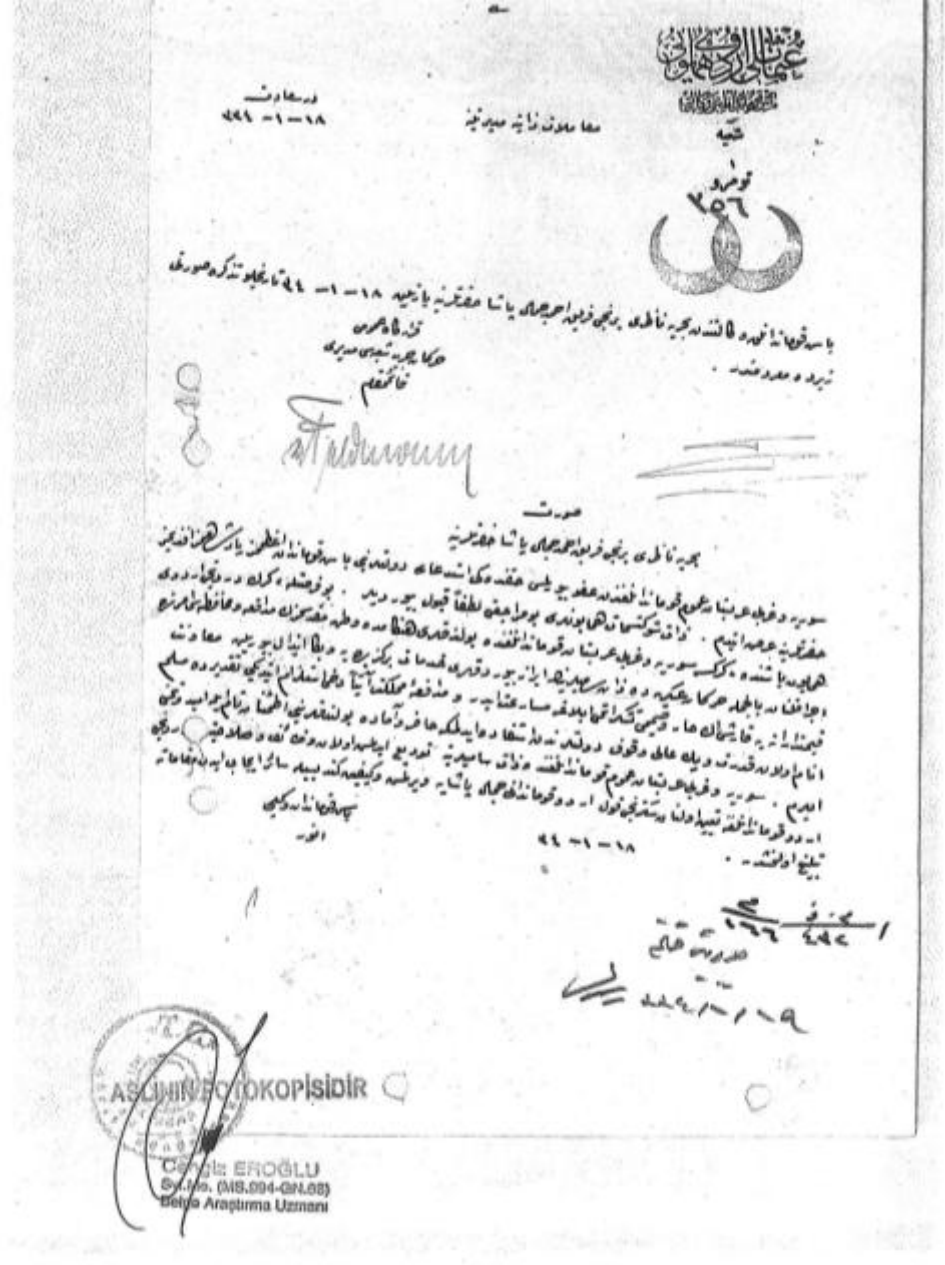
Ek.12.4.2.39 Tarihli Kararname Sureti

Ek.17.Sadrazam Tarafından Enver Paşa'ya Yazılan İzin ve Vekâlet Yazısı

Ek.19.Karargâh-ı Umumi Erkân-ı Harbiye Riyaseti Tarafından Muamelat-ı Zatiye Müdüriyetine Yazılan Yazı

Ek.20.Enver Paşa'nın Cemal Paşa'ya Hitaben Yazdığı Tezkere

